

УДК 338.436.32

П. О. Лук'яшко,
аспірант, Чернігівський державний інститут економіки і управління

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті на основі аналізу статистичних даних виявлено основні тенденції розвитку харчової промисловості Чернігівської області. В якості визначальних факторів оцінено потужності підприємств, стан основних засобів, забезпечення робочою силою та сировиною, а також особливості ринкового середовища регіону.

In the article, on the basis of the analysis of statistical data, the basic development trends of the food-processing industry of the Chernigov area are revealed. As determinatives capacities of the enterprises, a condition of permanent assets, maintenance with a labour and raw materials, and also features of the market of region are evaluated.

Ключові слова: харчова промисловість, ринок продуктів харчування, ринок сільськогосподарської продукції.

Key words: food industry, food market, market of agricultural produce.

ВСТУП

Підприємства харчової промисловості Чернігівської області є важливим учасником економічних відносин у регіоні. Станом на 2008 рік у їх розпорядженні було сконцентровано 14,2% усіх промислових основних засобів області, 24,4% робітників, зайнятих у промисловому виробництві регіону, при цьому реалізація продукції харчових підприємств становила 32,4% від загального обсягу реалізації промислової продукції. Харчові підприємства області у тому ж таки 2008 році виробили близько 10% пива, майже 8% макаронних виробів (без начинки та не підданих тепловому обробленню), близько 7% масла вершкового та яловичини (свіжої чи охолодженої), більше 5% сирів жирних та більше 4% спирту етилового по відношенню до загального обсягу виробництва названих видів продукції в Україні [3; 8].

Разом з тим загальний економічний потенціал області знижується: частка її у формуванні ВВП країни знизилася з 1,79% у 2004 до 1,57% у 2008 році, зменшується населення регіону, окремі райони визнані депресивними територіями [7]. В даних умовах дослідження потенціалу харчової галузі в якості перспективного напрямку розвитку економіки регіону є надзвичайно актуальним. Проте комплексні дослідження динаміки розвитку даної сфери з визначенням факторів, що її зумовлюють, практично відсутні. Наукові роботи присвячені окремим

аспектам функціонування харчових підприємств, а більш комплексні дослідження обмежені офіційними статистичними матеріалами з поверховим аналізом тенденцій.

Мета дослідження: на основі комплексного аналізу статистичних даних виявити основні тенденції розвитку харчової промисловості Чернігівської області та охарактеризувати фактори, що їх зумовили.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У Чернігівській області налічується 92 великих та середніх підприємства, основним видом діяльності яких є виробництво харчових продуктів. Основні показники діяльності харчових підприємств регіону відображено в табл. 1 [1—3].

Як відмічалось вище, основними продуктами із категорії м'ясних, які Чернігівська область постачала на ринок України, були яловичина і телятина свіжі чи охолоджені. Загалом відбулося зростання даного виду діяльності, хоча тенденція не була стійкою, пікові значення, що спостерігалися у 2006 та 2008 роках, супроводжувалися спадом у 2007. За період 2003—2008 років відбулося стрімке зростання (майже у 16 разів) виробництва м'ясних продуктів свійської птиці.

Відмічені позитивні зміни у виробництві м'ясної продукції стосуються, проте, лише сировинних категорій, обсяги ж ковбасних ви-

Таблиця 1. Обсяги виробництва основних продуктів харчування підприємствами Чернігівської області у 2003—2008 роках

Продукти	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Яловичина і телятина, свіжі чи охолоджені, т	3779	3701	6382	7157	6668	8657
Яловичина і телятина, морожені, т	6542	4302	3063	2647	2459	1801
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі чи охолоджені, т	225	344	245	1157	2360	2208
Ковбасні вироби, т	3099	3191	3085	3039	2987	2916
Риба копчена, включаючи філе, т	467	365	326	408	477	466
Оселедці солоні, т	530	517	675	918	833	630
Соки фруктові та овочеві, нектари, т	9646	17462	9820	5260	6778	8100
Овочі консервовані натуральні, т	1150	372	1062	2285	923	2653
Джеми, желе фруктові, поре та пасти фруктові чи горіхові, т	409	545	392	349	408	540
Молоко оброблене, рідке, т	12316	12168	17053	11411	11733	9928
Молоко і вершки сухі, т	10099	11457	14973	15316	15455	12872
Масло вершкове жирності до 85%, т	7533	8624	10835	8081	7771	5810
Сир свіжий неферментований, т	988	1398	1502	1263	1272	1300
Сири жирні, т	8999	11916	12921	12373	13013	13257
Продукти кисломолочні, т	5104	6519	5206	6222	5938	6857
Морозиво і харчовий лід, т	676	899	942	669	597	416
Олія соняшникова нерафінована, т	4593	3889	3366	3293	4400	1280
Борошно пшеничне, т	29507	28971	42627	50212	50919	44970
Борошно житнє, т	27425	30763	33121	37399	21386	17609
Крохмаль, крім модифікованого, т	2959	4185	4634	1363	2261	3035
Цукор-пісок, т	58233	67365	84469	83659	51258	34231
Спирт етиловий неденатурований із вмістом спирту не менше 80 об.%, тис.дал.	1623	748	954	1263	978	1160
Хлібобулочні вироби, т.	70249	71954	70080	67764	64690	58265
Шоколад та інші продукти харчові готові з вмістом какао, в брикетах, пластинах чи плитках, т	1103	2169	3005	3051	3204	2926
Вироби кондитерські з цукру, включаючи білий шоколад, без вмісту какао, т	3717	3971	4319	4649	4905	4600
Вироби макаронні без начинки, не піддані тепловому обробленню, т	8551	7337	7444	7907	6564	8937
Горілка, інші міцні спиртві напої, тис.дал.	167	139	156	150	121	75
Пиво солодове, включаючи пиво безалкогольне, тис.дал.	16429	19338	23182	26532	31386	31007
Безалкогольні напої, тис.дал.	1690	1613	2021	1818	1911	1782

робів, починаючи з 2005 року, постійно знижувалися.

Динаміка обсягів виробництва рибної продукції підприємствами регіону була позитивною з 2005 до 2007 року, у 2008 році відбулося зниження.

Щодо продукції з овочів та фруктів, то показники свідчать про відсутність стабільності в розвитку даного виду діяльності: періоди стрімкого зростання виробництва супроводжувалися такими ж суттєвими спадами.

У переробці молока за аналізований період чітка тенденція до зростання спостерігалася лише для такої продукції, як сири. Динаміка діяльності регіональних виробників масла була незадовільною: починаючи з 2005 року, обсяги даної продукції постійно знижувалися. Важливими для харчової промисловості регіону були також виробництво молока рідкого, молока і вершків сухих, морозива і харчового льоду та кисломолочних продуктів. Із перелічених видів

продукції лише для кисломолочних продуктів зберігалися відносно стабільні обсяги виробництва, в той час як для молока рідкого та молока і вершків сухих у останньому періоді спостерігалася суттєве зниження.

У сфері переробки рослинницької сировини на основі виявлених тенденцій можна умовно виокремити дві групи виробництв. До першої групи слід віднести виробництво борошна пшеничного, борошна житнього та цукру-піску. Для названих видів продукції до 2006—2007 років була характерна тенденція до зростання обсягів виробництва, після чого спостерігався різкий спад. Друга група включає в себе такі продукти, як крохмаль, олія та спирт етиловий, показники обсягу виробництва яких були вкрай нестабільні та не дають можливості говорити про певні тенденції.

Гарною динамікою характеризувалося виробництво шоколаду та інших харчових продуктів із вмістом какао в брикетах, пластинах чи плитках. До 2008 року обсяг даної продукції збільшився більш ніж в 2,5 рази порівняно з 2003. До 2007 року включно спостерігалася також зростання виробництва інших кондитерських виробів із цукру без вмісту какао, після чого наступив спад.

Обсяги виробництва хлібобулочної продукції, починаючи з 2004 року, постійно знижувалися. Натомість макаронні підприємства нарощували діяльність та в 2008 перевищили початковий рівень.

У категорії напоїв високими показниками зростання характеризувалося виробництво пивної продукції. Для безалкогольних напоїв характерні коливання як у сторону зростання, так і в бік зменшення в межах $\pm 20\%$ від рівня 2003 року. Виробництво ж міцних спиртвих напоїв у регіоні знижувалося з 2005 року.

З метою управління процесами, які відбуваються в харчовій галузі, виявлені суперечливі тенденції потребують пояснення в контексті факторів, що їх зумовили. В даному ключі не-

обхідно оцінити вплив на харчове виробництво таких основних категорій факторів:

1. Виробничі можливості галузі: потужності переробних підприємств та стан їх основного капіталу, забезпеченість робочою силою, наявність сировинної бази.

2. Ринкові фактори: попит та пропозиція на продукцію та сировину на внутрішньому та зовнішньому ринках, ціни, активність маркетингової позиції підприємства.

За жодним із виробництв у 2008 році не спостерігалось стовідсоткового завантаження виробничих потужностей, більше того, близьким до 100% були лише показники пивної та рибопереробної галузі. Більше ніж на половину були завантажені підприємства з переробки молочної сировини, виробництва макаронів, крохмалю та безалкогольних напоїв. Потужності м'ясопереробних, борошномельних, хлібопекарських та цукрових підприємств були завантажені на рівні 35—40%. Завантаженість решти виробництв не досягала 30%.

Можливість завантаження та ефективність використання виробничих потужностей значною мірою залежать від стану основних засобів та наявності робочої сили. Основні показники стану основних засобів харчових підприємств регіону та забезпеченості їх робочою силою вміщені в табл. 2 [1—3].

Обсяги основних засобів у харчовій промисловості області зростали у 2003—2008 роках достатньо стрімкими темпами, за шість років їх було збільшено в 2,3 рази. Значення показника ступеня зносу основних засобів значно нижче критичного рівня у 50%, що свідчить про їх задовільний стан. Значення коефіцієнта оновлення також слід оцінити позитивно.

До 2005 року відбувалося зростання кількості зайнятих у харчовій промисловості, а з 2006 помітна протилежна тенденція, проте існує значний резерв забезпечення потреби в додатковій робочій силі. До цього резерву слід віднести офіційно зареєстрованих безробітних, кількість яких в області на кінець 2008 року становила більше 30,5 тисяч осіб. Потреба в працівниках, зареєстрована на всіх підприєм-

Таблиця 2. Показники стану та динаміки основних засобів харчових підприємств Чернігівської області у 2003—2008 роках

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Темп росту обсягу основних засобів, % до 2003 р.	100,0	115,1	131,9	156,8	174,7	228,4
Ступінь зносу основних засобів, %	40,4	39,3	39,7	38,7	38,1	42,3
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	17,4	13,5	15,6	14,6	13,8	12,5
Середньооблікова кількість працівників, чол.	15671	15841	16409	15863	15292	14400

ствах переробної промисловості (складовою якої є і харчова), на кінець того ж таки 2008 року становила всього 459 чоловік [9]. Відповідно можемо зробити висновок, що, якщо брак робочої сили на підприємствах харчової промисловості і має місце, то його важко назвати критичним.

З вищенаведеного випливає, що обмеження обсягів виробництва харчової продукції наявними виробничими потужностями, незадовільним станом основних засобів чи браком робочої сили у 2008 році не могло бути важливим фактором стримування діяльності підприємств галузі. Навпаки, дані щодо завантаженості харчових підприємств області свідчать про значний потенціал розвитку галузі.

Наступним фактором, що може суттєво обмежувати або розширювати можливості виробництва харчових продуктів, є динаміка сільськогосподарського виробництва, адже сільське господарство є ресурсною базою для харчових підприємств. У табл. 3 представлені дані щодо виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в області [9].

Зростання виробництва зернових та зернобобових культур повинне бути сприятливим фактором для нарощення обсягів діяльності борошномельних та спиртових підприємств. Проте обсяги спиртової продукції за роками були відносно стабільними, виробництво ж борошна останніми роками взагалі знижувалося, тобто розширення сировинної бази не призведе-

Таблиця 3. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в Чернігівській області в 2003—2008 роках

Роки	Зернові та зернобобові, тис. ц	Цукрові буряки, тис. ц	Насіння соняшнику, тис. ц	Картопля, тис. ц	Овочі, тис. ц	Плоди та ягоди, тис. ц	М'ясо всіх видів, тис. т	Молоко всіх видів, тис. т
2003	10573,1	4764,3	116,2	15216,4	1734,7	212,2	64,1	621,4
2004	18680,8	5763,6	61,8	15718,3	1764,2	199,6	56,3	621,6
2005	15946,7	6951,0	122,4	12583,4	1620,5	119,2	53,2	633,6
2006	12967,0	7892,4	134,7	14785,4	1927,7	113,3	53,1	611,0
2007	16509,0	4133,4	125,8	16102,1	1937,0	164,1	54,1	578,6
2008	21613,6	3672,3	369,0	15070,2	2381,1	148,5	45,5	580,2

Таблиця 4. Споживання основних харчових продуктів у Чернігівській області у 2003—2008 роках

Показники		2003	2004	2005	2006	2007	2008
М'ясо та м'ясні продукти	всього, тис. т	43,6	45,4	44,1	46,9	49,4	53,9
	на одну особу, кг	35,9	37,9	37,4	40,4	43,2	47,8
Молоко та молочні продукти	всього, тис. т	342,7	337,9	330,5	317,9	297,5	284,3
	на одну особу, кг	281,8	282,2	280,5	274,0	260,1	251,9
Хлібопродукти	всього, тис. т	148,9	149,7	148,1	141,0	133,0	136,3
	на одну особу, кг	122,5	125,0	125,7	121,6	116,3	120,8
Риба та рибопродукти	всього, тис. т	12,4	12,2	14,7	14,5	15,0	16,3
	на одну особу, кг	10,2	10,2	12,5	12,5	13,1	14,4
Цукор	всього, тис. т	49,3	47,1	47,5	51,7	53,7	50,6
	на одну особу, кг	40,5	39,3	40,3	44,6	46,9	44,8
Олія	всього, тис. т	11,9	13,6	13,7	14,4	15,4	16,0
	на одну особу, кг	9,8	11,4	11,6	12,4	13,5	14,2

ло до відповідного нарощення обсягів діяльності переробних підприємств.

Динаміка обсягів виробництва соняшникової олії також не має спільних рис із динамікою вирощування соняшникового насіння. У 2008 році, наприклад, спостерігалася зростання виробництва соняшникового насіння майже в 3 рази порівняно з 2007 роком, виробництво ж олії в даному періоді, навпаки, знизилося.

Динаміка обсягів виробництва картоплі та крохмалю свідчить про можливість існування взаємозв'язку між даними величинами. Напрямок зміни обсягів виробництва крохмалю відповідав напрямку зміни обсягу виробництва картоплі з відставанням на 1 рік.

Обсяги виробництва цукру за роками значною мірою корелювали із обсягами вирощування цукрових буряків, у 2005—2006 роках спостерігалася пікове значення обох показників, після чого наступив період їх спаду. В даному відношенні слід зазначити, що первинна роль у провокуванні зниження обсягів діяльності належить швидше за все цукровим заводам, адже зниження (хоча і незначне) обсягів виробництва відбулося спершу саме за цукром у 2006 році, в той час як обсяги вирощування цукрових буряків ще зростали. Очевидно, що зниження попиту на сировину з боку виробників цукру і спричинило скорочення її вирощування.

Динаміка виробництва овочів, плодів та ягід, обсяги діяльності відповідних переробних підприємств не дають можливості говорити про певні взаємозалежності. В обсягах даних виробництв спостерігалися як синхронні коливання (як у 2007—2009 роки), так і протилежні тенденції (як у 2003—2005 роки).

Загальний обсяг виробництва м'ясної продукції на протязі 2003—2008 років коливався на рівні 13 тис. т \pm 2 тис. т. Тобто загалом зниження виробництва м'яса в сільському господарстві регіону не відобразилося негативно на діяльності переробників.

Однаково направлена динаміка виробництва молочної продукції спостерігалася в сільському господарстві й в промисловості у 2004—2006 роках, в наступних же періодах зміни були протилежними, тому вважаємо, що обсяги сировини не були основною причиною, яка зумовила зміни у діяльності молокопереробних підприємств.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що динаміка виробництва сільськогосподарської продукції, тобто сировини для харчових підприємств області, суттєво на обсяги діяльності останніх не впливала. Наявність залежності від виробництва сировини можна припустити у роботі крохмальних підприємств. У випадку цукрового виробництва виявлено зворотній вплив.

Загальний обсяг платоспроможного попиту в ринковій економіці повинен бути верхньою межею обсягу виробництва продукції. В табл. 4 вміщені дані щодо обсягів споживання харчових продуктів у Чернігівській області [4].

Обсяги споживання м'ясної продукції в регіоні протягом аналізованого періоду збільшувалися, що свідчить про зростання попиту на неї. Виробництво м'ясної продукції підприємствами регіону (див. табл. 1) не забезпечувало в повному обсязі потребу в ній.

Виробництво молочної продукції в регіоні, починаючи з 2004 року, за обсягами було більшим, аніж споживання, тобто молокопереробні підприємства у реалізації своєї продукції орієнтувалися не тільки на внутрішній ринок регіону. Загальна тенденція до зниження обсягів споживання молочної продукції в регіоні швидше за все пов'язана із двома основними причинами: зменшенням кількості населення та високими темпами зростання цін на молочну продукцію (за окремими продуктами, наприклад, масло вершкове та сири жирні, зростання цін значно перевищувало темпи росту доходів населення). Виявлені тенденції дозволяють зробити висновок про сприятливу ситуацію на рин-

ку продукції для молокопереробних підприємств, адже вони мають канали реалізації продукції не тільки в області, а і за її межами, крім того, високі темпи росту цін свідчать про дефіцит товару.

Зниження загального обсягу споживання хлібопродуктів пов'язане, очевидно, зі скороченням населення області, що підтверджується динамікою показника споживання даної продукції на одну особу. Власні підприємства області не забезпечують повністю потребу в хлібопродуктах. Враховуючи те, що потужності хлібопекарських підприємств у 2009 році були завантажені лише на третину, високий попит на продукцію в регіоні слід вважати сприятливим фактором для їх розвитку.

Виробництво риби та рибопродуктів у області не забезпечувало попит і на 10%, в той час як споживання даної продукції щороку зростало. Тобто з точки зору обсягів та динаміки попиту ситуація на ринку рибної продукції була сприятливою для її виробників.

Виробництво цукру у 2003—2006 роках на Чернігівщині перевищувало внутрішньообласну потребу (у 2006 році в 1,6 рази). Починаючи з 2007 року, спостерігалось не тільки зниження обсягів виробництва цукру, а і недостатність їх для забезпечення попиту, що особливо яскраво проявилось у 2008 році (саме в даному періоді в області спостерігалися найвищі індекси цін на цукор). Зростання попиту на цукор, його явний дефіцит, який викликав суттєве підвищення цін, супроводжувалися зниженням обсягів виробництва його в регіоні. Серед причин такого стану ринку цукру, імовірно можуть бути спекулятивні дії крупних учасників.

Внутрішньорегіональне виробництво олії дозволяло покрити потребу населення області менше ніж на 50%. Споживання олії постійно зростало та перевищувало потужності щодо її виробництва. Крім того ціни на неї також мали загальну тенденцію до зростання.

Загалом із продуктів, включених до табл. 4. Чернігівська область може забезпечити власні потреби лише у молочній продукції, виробництво решти доповнювалося завезенням із-за меж регіону.

З метою вивчення ситу-

Таблиця 5. Частка продукції сільськогосподарських підприємств, що була реалізована на переробні підприємства, %

Види продукції	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зернові культури	7,6	7,8	4,7	5,1	5,6	5,2
Олійні культури	9,4	5,8	4,3	13,3	8,0	5,1
Цукрові буряки (фабричні)	80,4	86,4	92,0	87,4	96,6	98,4
Картопля	7,3	8,5	0,4	0,0	4,5	1,1
Овочі	4,0	2,4	2,4	1,5	0,0	0,0
Плоди та ягоди	1,3	2,1	0,0	0,0	6,1	16,4
Худоба та птиця (у забійній вазі)	54,0	60,3	64,8	68,3	71,4	69,3
Молоко та молочні продукти	94,5	94,6	95,3	98,0	98,7	98,8

ації на ринку сировини для харчового виробництва розглянемо структуру реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами області (див. табл. 5) [5—6].

Показники, вміщені в табл. 5, свідчать, що сільськогосподарські підприємства Чернігівської області реалізували у великих обсягах на переробні підприємства лише три види продукції: практично весь обсяг виробленої молочної сировини, переважну частину цукрових буряків, худобу і птицю на рівні від 54% до 71,4% від загального обсягу реалізації.

Решта видів продукції перерозподілялася за іншими каналами. Наприклад, овочі, плоди та ягоди реалізовувалися переважно на ринку, близько третини обсягів вирощеної картоплі розподілялися за тим же каналом. Продаж продукції населенню за всіма її видами був відносно незначним, окрім худоби та птиці, близько десятої частини реалізації якої у 2003—2005 роках припадало на населення. Тобто можемо зробити висновок, що значна частина продукції сільськогосподарських підприємств на переробні потужності області не потрапляла.

Показники табл. 6 свідчать про надзвичайно високу роль господарств населення у забезпеченні харчових підприємств сировиною, адже вони були основними виробниками продукції тваринництва, картоплі, овочів, плодів та ягід [5—6].

Роль населення у виробництві зернових

Таблиця 6. Частка господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції в Чернігівській області, %

Види продукції	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зернові культури	16,3	12,5	14,0	15,2	11,7	9,8
Цукрові буряки (фабричні)	20,0	21,3	18,7	14,8	16,5	15,3
Соняшник	5,3	11,8	6,9	5,9	7,1	2,0
Картопля	96,9	96,9	96,4	96,1	95,6	94,6
Овочі	89,2	91,4	91,2	91,5	95,9	94,3
Плоди та ягоди	92,5	95,9	94,1	94,6	95,1	95,6
М'ясо (у забійній вазі)	66,9	73,5	73,7	66,9	62,1	60,9
Молоко	74,0	73,7	71,5	70,4	71,7	71,6

культур, цукрових буряків та соняшнику значно менша. Можемо припустити, що зернові та соняшник вирощувалися в основному для власних потреб господарств населення, в той час як цукрові буряки вироблялися переважно для реалізації на переробні підприємства, це підтверджується зіставленням динаміки показників, представлених в табл. 5 та 6.

Порівняння даних табл. 5 та 6 дозволить визначити основні напрями перерозподілу сільськогосподарської продукції. Наприклад, основну частку зернових культур виробляли сільськогосподарські підприємства області, причому на переробку потрапляло всього від 3% до 7,8% щороку. Можемо стверджувати, що переважна частина зернової сировини перерозподілялася на ринку без участі переробних підприємств. Переважна частина реалізації цукрових буряків припадала на переробні підприємства. Показники реалізації ж олійних культур свідчать, що в основному вони обходили переробні підприємства області, адже сільгосппідприємства продавали їм не більше 10% від загальної реалізації, а населення не виробляло значних обсягів і відповідно не могло бути потужним постачальником.

Картопля, овочі, плоди та ягоди вироблялися переважно в господарствах населення, що з урахуванням структури реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами дозволяє стверджувати, що населення є важливим постачальником даної сировини як на підприємства, так і на ринки області.

Основним каналом реалізації м'яса, виробленого у господарствах населення, був ринок, що з урахуванням структури реалізації м'ясної продукції сільгосппідприємствами свідчить про те, що знову ж таки більшість виробленої продукції розподіляється в обхід переробних підприємств.

Далеко не весь обсяг молочної сировини, виробленої в сільському господарстві області, потрапляв на переробку. Враховуючи, що сільськогосподарські підприємства реалізовували практично всю молочну продукцію переробникам, впевнюємося, що значна кількість її, вироблена населенням, перерозподілялася за іншими каналами (вважаємо, що, перш за все, на ринках).

Аналіз показників ринку сировини для харчових підприємств регіону дозволяє стверджувати про існування суттєвих резервів нарощення обсягів їх діяльності, що полягають у переорієнтації напрямів розподілу сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило отримати цінні висновки щодо динаміки обсягів виробництва харчових продуктів у Чернігівській області та визначити, що основні фактори стримування розвитку харчової промисловості регіону лежать у площині особливостей ринку сировини. Значна роль населення у виробництві сільськогосподарської продукції, реалізація сировини як населенням, так і підприємствами на ринках області та посередницьким структурам обмежують діяльність харчових підприємств. Результати проведеного аналізу слід застосовувати в процесі підготовки та впровадження науково обґрунтованих рішень щодо управління розвитком харчової галузі в Чернігівському регіоні.

Література:

1. Промисловість Чернігівщини у 1995—2007 роках: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2008.
2. Промисловість Чернігівщини у 1995—2005 роках: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2006.
3. Промисловість Чернігівщини у 2008 році: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2009.
4. Споживання основних продуктів харчування населенням Чернігівщини: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2009.
5. Чернігівщина — 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2006.
6. Чернігівщина в цифрах у 2009 році: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Чернігів, 2010.
7. Барановський М. Депресивність регіонів України: теорія та практика досліджень [Електронний ресурс] / М. Барановський. — Режим доступу до ресурсу: <http://ukrtur.narod.ru/personalii/ukrgeo/webbaranovsk/depresregukr/depresregukr.html>
8. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. — Режим доступу до ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Чернігівській області. — Режим доступу до ресурсу: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>
Стаття надійшла до редакції 28.07.2010 р.